

BİR İSPANYOL
GEZGİNİNİN
GÖZÜYLE
1807 YILINDA
EYÜPSULTAN CAMİİ

PROF. DR. ERTUĞRUL ÖNALP

1948'de Ankara'da doğdu. 1971 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden, 1980 yılında da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İspanyol Filolojisi bölümünden mezun oldu. Yedi yıl serbest avukat ve Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü avukatı olarak çalıştıktan sonra 1981 yılında mezun olduğu İspanyol Filolojisi'ne asistan olarak girdi. Halen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Prof. Önalp, İspanyolca, İngilizce, İtalyanca bilmektedir. Çok sayıda makalesi, kitabı ve çevirisi yurtiçinde ve yurtdışında yayımlanmış olup ayrıca İspanya'daki HISTORIA 16 adlı tarih dergisinin yayım kadrosu arasında bulunmaktadır.

Yakın Doğu, batılı gezginlerin ilgisini her devirde çekmiştir. XIX. yüzyılda İslâm ülkelerini görmek için yola çıkan gezginlerin sayısı bir hayli kabarıktır. Bunlardan biri de Domingo Badía y Lebllich adında, 1776'da Barselona'da doğan bir İspanyol vatandaşdır. Barselona'da tekel idarecisi olarak görev yapan bu şahıs 1803-1807 yılları arasında sırasıyla Fas'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarb, Mora, Modon, Kıbrıs, Mısır, Suudi Arabistan, Filistin ve Suriye gibi vilayet ve eyaletlerinde bulunduktan sonra İstanbul'a gitmek üzere Suriye'den hareket etmiş ve yolu üzerindeki bazı Anadolu şehirlerinden geçerek nihayet yolculuğunun son durağı olan İmparatorluk payitahtına varmış ve burada yaklaşık bir buçuk ay kalmıştır. Vatani İspanya'ya döndükten sonra kaleme aldığı gezi izlenimlerini ilk defa 1814 yılında Fransa'da, "Voyages d'Ali-Bey en Afrique et en Asie pendant les années 1803-1804-1805-1806-1807" adıyla bir kitap halinde Fransızca olarak yayınlayan Domingo Badía, bütün gezilerini başından sonuna kadar Ali Bey el Abbasi şeklinde uydurma bir isimle bir Arap şeyhi kimliği altında gerçekleştirmiştir.

Seyahatnamesi 168 yıllık bir aradan sonra İspanyolca'ya çevrilerek vatani İspanya'da 1982 yılında iki ayrı cilt halinde basılmış olup bu baskısının önsözünde çağdaş İspanyol yazarı ve araştırmacısı Juan Goytisolo, Domingo Badía'nın ya da diğer adıyla Ali Bey'in, zamanın İspanyol başbakanı Manuel Godoy tarafından görevlendirilmiş bir casus olduğunu belgelerle açıklamaktadır.(1) Goytisolo'ya göre Ali Bey'in görevi Akdeniz'in karşı kıyısındaki komşu ülke Fas'ın hükümdarını, düşmanlarına karşı korumak amacıyla İspanya ile bir askerî ittifak kurmaya ikna etmektir. Bunu sağlayamadığı takdirde hükümdarın muhalifleriyle anlaşarak ülkede bir ayaklanma ve iç savaş başlatacak ve bu şekilde İspanya'nın askerî müdahalesi için uygun bir ortam yaratacaktır.

Domingo Badía, yeni kimliğiyle Ali Bey bu iş için biçilmiş kaftandır. Arapçayı kendi gayretiyle mükemmel bir şekilde öğrenmiş, maceracı ruha sahip, kurnaz ve birkaç dil bilen kültürlü bir insandır. Düzmece hayat hikâyesine göre Hz. Muhammed'in soyundan gelmektedir. Halep'te doğmuş olup, küçük yaşta ailesiyle birlikte Avrupa'ya göç etmiştir. Hristiyan dünyasında eğitim gördükten sonra şimdi doğduğu yerleri görmek ve Kâbe'yi ziyaret ederek hacı olmak amacıyla Doğu'ya gitmektedir.

Kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirmek ve her hangi bir şüpheye mahal bırakmamak için Londra'da sünnet dahi olan Domingo Badía, yolculuğuna Endülüs'ün güneyindeki Tarifa Limanından 1803 yılında ufak bir tekneyle hareket ederek başlar ve Cebelitarık Boğazını geçerek Fas'ın Tanca limanına varır. Fas'da hükümdarın ve bazı önemli kimselerin güvenini ve dostluğunu kazanan Ali Bey, Pey-

Ali-Bey, D Domingo Badía,

1) Ali-Bey, Domingo Badía, Viajes, (Juan Goytisolo'nun önsözüyle), Viajeros y Filósofos, cilt I, Barcelona, s.IX.XXXI.

Üstte: Tanca Kalesi
Ali Bey'in çizimi

Altta: Zamannın İspanya
başbakanı Manuel Godoy
Goya'nın tablosu

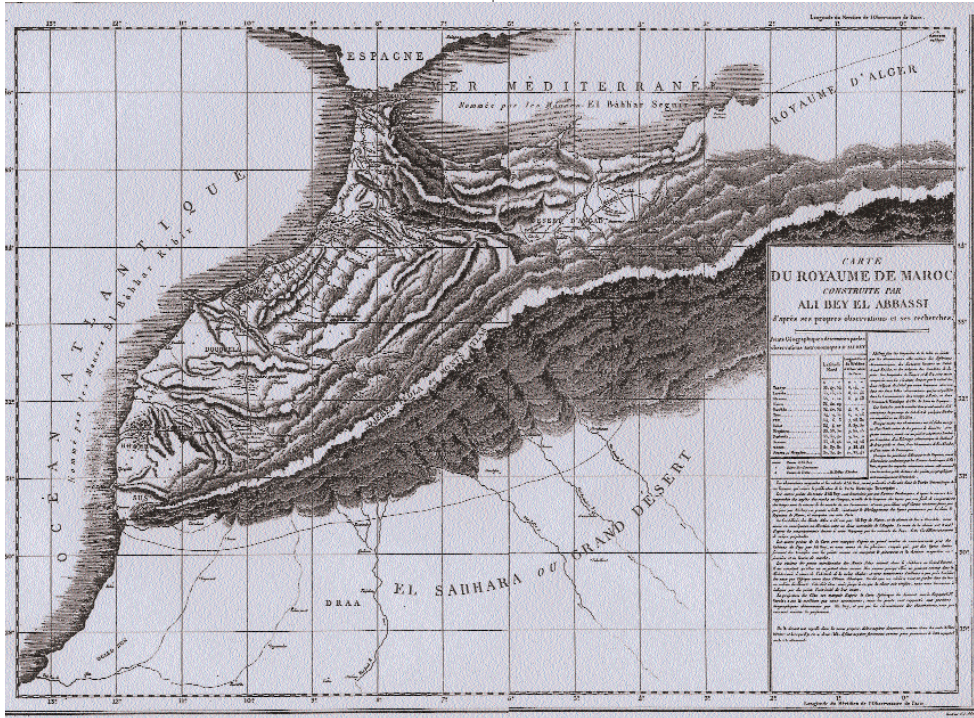

gamberin soyundan geldiğini söylediği için de halktan büyük saygı görür. İki ciltlik seyahatnamesinde Ali Bey'in önceki hayatına dair en küçük bir bilgi bulunmadığı gibi göreviyle ilgili bir açıklama da yoktur. Her ne kadar özgeçmişiyile ilgili olarak kendisine yöneltilen sorulara cevap verdiğini seyahatnamesinde belirtmekteyse de bu cevapların neler olduğunu açıklamamıştır. Bu nedenle elimizde hayatına dair fazla bir bilgi mevcut değildir. Eserinde yalnızca İslâm dini hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş ve gezip gördüğü yerleri ve insanları anlatmıştır. Ayrıca zaman

zaman başından geçenleri de nakletmiş ve her halde görevinin bir parçası olarak ziyaret ettiği yerlere ait askerî ve stratejik bilgiler vermiştir. Seyahatnamesinin Fas ile ilgili kısmında okuyucunun zihninde soru işaretleri yaratan önemli boşluklar vardır. Bu ülkedeki durumunun giderek kritiklediği ve kendisinden kuşkulandığı için aceleyle buradan ayrılmak zorunda kaldığı tahmin edilmektedir.

Ali Bey'in seyahatnamesinin birinci cildi Fas, Trablusgarb, Yunanistan, Kıbrıs ve Mısır gezilerini, ikinci cildi ise Suudi Arabistan, Filistin, Suriye ve

Üstte: Ali Bey'in çizdiği Fas haritası

Altta: Domingo Bedia Y. Leblich

Türkiye gezilerini içermektedir. Ali Bey İstanbul'da bir buçuk ay kadar kaldıktan sonra Trakya yoluyla Romanya'ya gitmiş ve oradan kara yoluyla İspanya'ya dönmüştür. Ali Bey ülkesine varır varmaz o zamanlar İspanya kralı olarak tahtta bulunan ve Napolyon Bonapart'ın kardeşi olan Jose Bonapart'ın hizmetine girmiş, ama Bağımsızlık savaşı sonunda Fransızlar ülkeden kovulunca o da diğer Fransız işbirlikçileri ve hayranları gibi 1812 yılında Fransa'ya sürgüne gitmek zorunda kalmıştır. Ali Bey bir kez daha Suudi Arabistan'a gitmek üzere hazırlık yaparken 1818 yılında kırk iki yaşındayken dizanteriden ölmüştür.

Ali Bey'in seyahatnamesi oldukça ilginçtir, her ne kadar zaman zaman tarih hatalarına rastlanmaktaysa da genellikle doğru bilgiler verdiği görülmektedir. Eserinde gözümüze çarpan ilginç bir nokta da Ali Bey'in İslâm dinine gerçekten inanan biri gibi görünmesidir. Öyle ki hacıların Kâbe'yi tavaf edişlerini büyük bir huş'u içinde anlatmakta ve Hz. Muhammed'den bahsederken "Peygamberimiz", Müslümanlık hakkında bilgi verirken de "bizim dini-

miz" ifadelerini kullanmaktadır. Kendi rolünü böylesine benimsemiş olması insanı hayrete düşürmekte ve bu nedenle İslâm dinini yakından tanıdıktan sonra Müslümanlığa samimi olarak inanmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Ali Bey'in Türkiye ile ilgili izlenimlerine gelecek olursak, seyahatnamesinde belirttiği üzere İstanbul'a gitmek üzere 26 Eylül 1807 tarihinde Halep'ten yola çıktığını ve uzunca ve zahmetli bir kara yolculuğundan sonra nihayet 21 Ekim 1807'de İmparatorluğun

Ali Bey'in çizdiği Kuzey
Afrika haritası

başkentine vardığını görüyoruz. Ali Bey eserinde İspanya elçisi Almenara markisinin evinde birkaç gün misafir kaldığını, daha sonra adını açıklamadığı taştan inşa edilmiş bir handa ikamet ettiğini belirtmektedir. İstanbul'da bulunduğu süre içinde şehrin anıtlarını, saraylarını, camilerini, türbelerini ve görülmeye değer diğer yerlerini gezmek fırsatını bulan Ali Bey Padişahın Cuma namazına gidişini ve Bayram törenini de yakından izlemiştir. Eserinde dönemin önemli yerleri hakkında bilgi vermesinin yanısıra, Türklerin özellikleri, eğlence vasıtaları, kadınlar, iklim vs. üzerine de ilginç açıklamalarda bulunmaktadır. İstanbul hakkında gözlemleri oldukça geniş yer tutmaktadır, yazdıkları daha önce Türkiye'ye gelen yabancı gezginlerin anlattıklarına uymaktadır, ancak daha önce hiçbir yabancı tarafından tasvir edilmemiş olan Eyüpsultan Camii ve türbesi hakkındaki gözlemleri önemlidir. Hristiyanların girmesi o zamanlar yasak olan bu kutsal mekâna Arap şeyhi kimliği ve kıyafetiyle rahatça girmiş ve notlar almıştır. Seyahatnamesinde yazılı olanları aşağıda olduğu gibi veriyoruz :

" Şehirden çıkıp da liman yönünde (Haliç kastediliyor) ilerliyecek olursanız, çeyrek fersah uzaklıkta bulunan Padişahın çok zarif bir sarayına varırsınız, buradan sonra da limanın bir yaka-

sında yer alan Eyüp semtine gidilir.

Bu semt adını Peygamber sancağını taşıyan bir mübarek zattan almıştır, kemikleri mucizevî bir şekilde aynı mahalde bulunan bu zat İstanbul'un velisi gibi saygı görür; onun hatırasına inşa edilmiş olan buradaki camide tahta çıkan Osmanlı padişahları kılıç kuşanırlar, bu tören Avrupa'daki kralların taç giymelerine tekabül eder.

Müslüman olmayanların mabede girmeleri yasak olduğundan şimdiye kadar buranın bir tasviri yapılmamıştır, bu mekânı sadece bir kez ziyaret ettiğim ve kısımlarını ölçme imkânım olmadığı için yaklaşık bir plan yapabildim.

Şekil bakımından düzensiz bir meydanı geçtikten sonra külliye'nin içine giriliyor, külliye'nin ortasında bir avlu, sağında bir cami ve solunda da bu mübarek zatın medfun bulunduğu bir türbe yer alıyor. Her üç yapının da zemin ve duvarları tamamen en güzel mermerlerle kaplanmış.

Avlu üç yanı revaklı bir baklava şeklinde. Ortada bulunan iki kavak (çınar yerine kavak kelimesini kullanıyor) yaprakları ve dallarıyla avlunun tamamını gölgelendirmekte ve hoş bir etki yaratmaktadır.

Bu cami İstanbul'un diğer camilerine benziyor, yani Ayasofya gibi kare plan üzerine oturtulmuş büyük bir kubbeden

ibaret; fakat burada onu diğerlerinden ayıran iki özellik var: Birincisi, karenin her köşesindeki fil ayaklarının son derece ince oluşları, karenin sadece üç tarafında bulunan ve herbiri ikişer sütun halindeki silindir şeklinde altı fil ayağı kubbeyi desteklemekte; ve ayrıca duvarlardan birinin üzerinde bir yarım kubbe yer almakta, imamın yeri yani mihrap bu tarafta bulunuyor. İkinci özellik, hünkâr mahfilinin diğer camilerde olduğu gibi mihrabın sağında değil, aksine solunda yer alıyor olması. Duvarların en değerli mermerlerle kaplı olduğu görülüyor; zemine çok güzel halılar serilmiş, yedi-sekiz ayak yükseklikte asılı duran ve merkezleri bir olan bir çok demir halka üzerinde sayısız küçük lambalar, kristal ve gümüş avizeler, devekuşu yumurtaları, Hindistan cevizleri ve daha birçok küçük süs eşyası bulunuyor, bunların hepsi de sırlı olup güzel renklere boyanmışlar ve bir bütün olarak muhteşem bir görüntü veriyorlar.

Avlunun aksi istikametinde içerisi divanlar ve halılarla döşenmiş bir salon görülüyor, buranın duvarları değişik motifli, rengârenk çinilerle kaplanmış. Salonun kalın duvarlarından birinde açılmış küçük bir oyukta muhafaza edilen kahverengi ve beyaz damarlı bir mermer parçasında Peygamber'in ayak izi bulunuyor; bu iz daha ziyade ayağının kalıbı şeklinde, yolculuklarını boyunca ziyaret ettiğim bu çeşit anıtların bazılarında bu ayak izinin benzerlerini görmüştüm. Peygamberin sancaktarının türbesine bu salondan geçilerek giriliyor.

Çok zarif pencerelerden ışık alan bu türbe, üzerindeki zarif kubbesiyle tıpkı bir mabedi andırıyor. Çok değerli bir örtüyle örtülü olan sanduka türbenin tam orta yerinde yer almakta ve etrafını gümüşten bir parmaklık kuşatmaktadır. Sandukanın baş tarafına gelen yerde bulunan bir kutu içinde Peygamberin sancaktarının belirgin işareti olan katlanmış bir sancak muhafaza edil-

mektedir; sandukanın ayak tarafında bulunan bir kuyudan gümüş kovayla çıkarılan su aynı metalden yapılmış bardaklarla içiliyor, dediklerine göre bu su mucizevî özelliklere sahipmiş.

İçeride epeyce sadaca verdikten sonra, binanın kapısında da bir dilenci ordusuyla karşılaşınca onlara da bol bol sadaka dağıttım, bunlar vesikalı dilenciler, sadece reisleri müminlerden para istemek için öne çıkıyor; daha sonra talihsiz III. Selim'in validesinin türbesini ziyaret etmek üzere ilerledim. Bu bina muhteşem mermerlerle kaplı olup son derecede zevkli sütunlar ve işlemlerle bezenmiş. Geniş pencerelerindeki demirler altın yaldıza boyanmış. Giriş kısmında da sütunlu bir revak bulunmakta." (2)

Ali Bey'in çizdiği Osmanlı haritası

2) *Aynı eser, cilt II, s. 482-483.*